

Erma Klarenberg
Aart de Ridder

**VERANDERT EEN LEERLING
SNELLER DAN ZIJN LERAAR?**
het verslag van
verwachtingen en de onderwijspraktijk

havo/vwo

Erma Klarenberg en Aart de Ridder geven met acht andere mensen Nederlands op de scholengemeenschap 'Snellius' in Amstelveen. Zeven jaar geleden is bij het bekijken van de bouwplannen voor een nieuwe school, vrij intuïtief gekozen voor één grote werkruimte Nederlands, die de 'taaltuin' is gaan heten. Eigenlijk bestaat die ruimte uit drie lokalen waarvan alle tussenmuren weggelaten zijn, zodat de oppervlakte die normaal door de gang wordt ingenomen, bij het lokaal getrokken kon worden. In de lengterichting sluiten drie halve lokalen aan; door middel van glaspuien van de taaltuin gescheiden.

Drie klassen met drie leraren doen er aan onderwijs.

Over het veranderingsproces dat door het besluit een andere ruimte te creëren een onherroepelijk karakter kreeg, gaat dit verslag. De samenstellers van dit themanummer hebben ons wat vragen gegeven. Met dat papier voor de neus hebben we een bandje volgepraat. Uit die discussie is het navolgende gedestilleerd.

Onvrede met de lessituatie

De veranderingen die op het Snellius in het onderwijs Nederlands zijn doorgevoerd, kwamen voort uit een grote ontevredenheid van de leraren met de lessituatie. Zowel het feit, dat je als individu tegenover een groep leerlingen stond als het feit dat je inhoudelijk alleen bezig was met het trainen van vaardigheden, alsof het om leren typen gaat, stond ons niet aan. We hadden het idee dat we de leerlingen meer kritisch wil-

den laten staan ten opzichte van het onderwijsaanbod; zij waren de mensen die inhoud en vorm van het onderwijs zouden mee moeten bepalen. Onszelf zagen we liever in de rol van begeleider dan in die van die interessante persoon, die zo boeiend weet te verhalen hoe slim den Vos Reinaerde wel niet was en die de gang van zaken van a tot z bepaalt. De situatie waarin we toen zaten werd door het merendeel van de Neerlandici als plat-slaand ervaren. De gebruikte synthetische methode zorgde voor een strak stramien, een terreur van inhouden en activiteiten, waarbij in het beste geval leerlingen en leraar zich behoorlijk zaten te vervelen of waarbij er een griezelige ijver ontstond, waarvan je als leraar wist dat niemand er ook maar wat mee opschoot.

In zo'n systeem is alles wat niet in het boekje staat eigenlijk buiten de orde en de leraar kan zich hooguit bekwamen in technieken van koppelverkoop om de inhoud in een breder kader dan de les biedt, aan de orde te stellen. Uiteindelijk leef je dan als leraar je hobbies vrij superieur uit. Het is een inadequate reactie van verzet tegen de methode die je intussen toch volgt. De synthetische methode krijgt er een hoofdstukje 'wereldoriëntatie' bij.

De onvrede met de situatie heeft tot een aantal probeersels geleid, die een voorbereiding moesten vormen op de situatie in het nieuwe gebouw.

De eerste experimenten

Bij de eerste experimenten gingen we uit van het idee, dat er vormen van interactie zouden ontstaan als je de leerlingen maar kon mobiliseren op hun eigen individuele keuzen. In een dergelijke situatie ontstaat er een reeks activiteiten waarbij je, al doende, kan verduidelijken, welke vaardigheden een rol spelen en dat levert ook een kader op om die vaardigheden aan de hand van een gebruikssituatie aan de orde te stellen. Het trainen van vaardigheden, los van een context waarin ze een bepaald effect hebben op de gebruikers, ervoeren we als een soort behendigheidsspel zonder dieptestructuur. De één kwartet en de ander verzamelt beeldspraken.

De eerste experimenten zijn bepaald chaotisch geweest. We probeerden te veel doelen tegelijk te realiseren. Je wilde een nieuwe inhoud vastleggen en deed dat door bijna eindeloos praten. Dat de leerlingen er absoluut niet aan gewend waren om zo'n centrale positie in de besluitvorming in te nemen als wij ze toegedacht hadden, was iets wat we ons onvoldoende realiseerden. Het effect van een onderwijssysteem dat de leerlingen in hun leergedrag in belangrijke mate heeft geconditioneerd, werd door ons onderschat. De leerlingen deden dan ook niet echt mee. Ze zijn eraan gewend dat ze ergens mee bezig moeten zijn, zonder interesse. Bezig-zijn vormde dan ook hun belangrijkste activiteit en je

voelde aan, dat het niet goed zat.

Omdat het de leerlingen volstrekt onduidelijk was waarom ze wat moesten kiezen, hebben we te maken gekregen met ontsnappingspogingen.

Naar een beperkt aanbod van keuzes

We zijn dan ook van deze tot vrijblijvendheid leidende vrijheid afgestapt en overgegaan tot een beperkt gedifferentieerd aanbod van keuzes, waarbij overleg plaats moet vinden over wat en hoe. De ervaringen hebben ons geleerd dat er – doordat het onderwijs zo docentrisch is – een nieuwe duidelijkheid voor de leerlingen ontstaat als er veel aandacht wordt besteed aan de explicitering van doelstellingen, waarbij het erg belangrijk is de koppeling tussen inhoud en vak bespreekbaar te maken. Heb je in het maatschappelijk verkeer te maken met aspecten van sociale en relationele aard, in het onderwijs komt daar die van het leerdoel bij. De relatie tussen vak en activiteit moet door de leerling als zinvol ervaren worden. Als leerlingen niet weten of niet kunnen weten wat ze nu eigenlijk leren (willen leren), is er alle aanleiding om maar iets anders te gaan doen. Keten, huiswerk maken voor de collega die schriftelijk gaat overhoren of de leraar vragen wanneer er weer eens een echte les Nederlands komt.

We menen dat leraren die het onderwijs veranderen, moeten beseffen dat die verandering voor hem/haar een doel is. Voor de leerlingen is het zo, dat ze voor een aantal extra barrières op de weg naar het diploma komen te staan. Ze doen er hun leraar een plezier mee, die met groot enthousiasme te nemen.

Als leerlingen het zo ervaren, dat overigens aardige experimenten onvoldoende opleveren om het examen (wie schaft dat nu eens af!) te kunnen doen, wekt je optreden voornamelijk anti-gedrag op. De leerlingen dan opzadelen met je eigen theoretische concept, waaruit ze een geruststelling moeten putten, herstelt de autoriteit van de leraar op een onaanvaardbare wijze.

Structureren

Er ontstond een chaos en we zijn gaan structureren. We vonden een aantal oplossingen zonder de pretentie te hebben echt op *de* goede weg te zitten. Duidelijk was, dat vrijwel niemand nog zin ervoer en dat de interpretaties daarvan zich alleen maar dreigden op te hopen. We hadden geen andere keus dan alleen in te spelen op het gedrag dat ons optreden veroorzaakte en voor ons persoonlijk kon dat vertaald worden in een relativering van de ideeën, een gebrek aan strategie of een vergroting van de frustratie.

Positief ervaren we het, dat we het idee omtrent de inbreng van de leer-

lingen niet terzijde hebben geschoven. Wat duidelijk werd, was dat je zo'n idee niet in een paar jaar in een school met duizend leerlingen realiseert, terwijl ieder voor zich wel een soort moreel contract had getekend om dat te doen. Experimenten om leerlingen volledig programma's mee te laten bepalen, vinden de laatste jaren dan ook gericht op bepaalde groepen plaats. Bovendien is het goed mogelijk om naast een thematisch lesaanbod voor een bepaalde laag, ruimte te scheppen voor groepen leerlingen die wel projectmatig willen werken. In zo'n constructie verplicht je de leerlingen niet om een motivatie te simuleren. In een onderwijssysteem waarin vrijwel alles wat een leerling moet weten of doen, mijlen ver verwijderd is van waar hij eigenlijk mee bezig is, is het begrijpelijk dat leerlingen een onderwijsaanbod, dat probeert aan te sluiten op hun directe leefwereld, als bedreigend ervaren, of daar althans zeer onwennig op reageren. Het thematische aanbod waar we thans mee werken heeft het pré dat alle mogelijke vaardigheden die projectonderwijs bij de leerlingen veronderstelt, geleidelijk ingeoeffend raken.

Consequenties

Die stap naar thematisch onderwijs heeft een aantal belangrijke consequenties gehad, zeker wat betreft het verwijderen van elementen van het traditionele onderwijs. Daarbij hebben we ook aan kunnen sluiten bij verwachtingen en aversies van de kant van de leerlingen. Zo wordt de literatuur binnen het thema ontdaan van de cultuur-historische ballast van al zijn 'ismen'. De romananalyse met zijn opgelegd abstract apparaat is teruggedrongen ten bate van een creatief verhaal-schrijfprogramma, waarin de eigen inventiviteit ruimte krijgt voor het oplossen van problemen en er structuren ontstaan, die niet zo intellectualistisch gevangen hoeven te worden in termen van een literaire grammatica van perspectieven, vertelposities, discontinuïteiten, verdichtingen en noem maar op.

De veranderingen hebben binnen het team van Neerlandici meermalen geleid tot crises. De sectie is geruime tijd begeleid door agogen en een aantal malen zijn trainingen georganiseerd om aan de hand van operationeel gemaakte ideeën confrontaties aan te gaan.

Juist die bijeenkomsten maakten duidelijk dat we maar zeer ten dele in staat waren om de frustraties die voortkomen uit de discrepantie tussen ideaal en werkelijkheid te vertalen in programma's. De leerlingen hebben ons duidelijk gemaakt dat onvermogen een luxe was, die we ons niet konden veroorloven.

Met dat conflict tussen ideaal en werkelijkheid zit je midden in de discussie die in het artikel van Guus de Bakker gevangen wordt in termen

van aanpassingslijn en kritische lijn. Het thematisch onderwijs biedt ruimte aan beide, is een compromis.

Wat de aanpassingslijn betreft hebben we de aanpassing aan een later kritisch functioneren in een vervolgopleiding voor ogen. Dat houdt in dat we het louter voldoen aan cognitieve kennisdoelen volstrekt verwerpelijk vinden. Deelnemen aan taal-gebruikssituaties is niet gelijk te stellen met meedraaien in een kwis waarin maar één antwoord goed is. Taal is een organisatiemiddel en daarmee een manipulatiemiddel.

Als we de lesboeken bekijken lijkt het soms dat we pas met Nederlands bezig zijn als we het nergens meer over hebben.

Vul in: Daar lusten de geen brood van. Er deugt geen van.

Noot

Het *Taaltuinboekje*, voornamelijk bestemd voor leerlingen en hun ouders, is onlangs verschenen. Voor belangstellenden zal een beperkt aantal worden gereserveerd. Het boekje biedt naast een historische beschrijving van het veranderingsproces ook een overzicht van de programma's en de gevolgde werkmethoden. Belangstellenden kunnen het boekje bestellen bij:

Snellius Scholengemeenschap, Sectie Nederlands
Startbaan 12
Amstelveen.